

MATO LEŠCAN:

Peti zagrebački muzički bienale

Zvuče kao pohvala riječi Williama Manna, uglednog engleskog kritičara: »Mora izgledati veoma čudno održavati ambiciozni muzički festival u gradu koji nema operne kuće ni koncertne dvorane. Pa ipak, Zagreb je priredio i Peti muzički bienale, koji je završen nakon 11 dana. Održavala su se dva do četiri duga koncerta dnevno, posvećena suvremenoj glazbi.« Zahvaljujući inicijativi Milka Kelemena i nekolicine avangardnih skladatelja otvoreni su prozori suvremenom izrazu. Zagrebački bienale postao je »tribina susreta Istoka i Zapada«, »kreativno žarište suvremene glazbe« (Milo Cipra). Umjetnici iz 18 zemalja izveli su 164 skladbe koje i neobrazovanom slušaču daju naslutiti ono što se događa u suvremenoj glazbi.

Posebna karakteristika ovogodišnjeg bienala je izbjegavanje velikih orkestra (približavanje komornom zvuku) i spektakularnih muzičko-scenskih predstava. Drugo obilježje ove značajne manifestacije jest velik i vrijedan udio djela domaćih skladatelja. Uz klasike modernog izraza (Stravinski, Hindemith, Schönberg, Webern) te suvremene avangardne autore (Boulez, Berio, Stockhausen, Ligeti, Penderecki) upravo su naši skladatelji dali posebni pečat ovom festivalu.

Veliko osvježjenje programa predstavljala su tri koncerta duhovne glazbe: stara muzička tradicija uz Jadran (autori: Jerko Bezić i Slavko Zlatić), bizantska tradicionalna glazba (Coro della Badia di Grottaferrata) i tradicionalna etiopska glazba. Slušaoci su bili poneseni vitalnom snagom starih napjeva i modusa. Taj se zvuk po svojoj osebnosti ubraja u domenu modernog.

Koncerti su se izvodili u dvoranama Konzervatorija, Muzeja za umjetnost i obrt, u Katedrali i u dva manja kazališta: Dramskom i Komediji.

Ovogodišnji zagrebački festival okupio je niz izvrsnih izvođača i izvođačkih tijela. Spomenimo samo neke: Zuzana Ružičkova (čembalo), Karl-Erik Welin (orgulje i klavir), Heinz Holliger (oboa), braća Kontarsky (klavirski duo), Rias-Kammerchor (Berlin), Studio 69 (Bukurešt), Trio à cordes français (Paris), Zagrebački kvartet itd.

Radi preglednosti pridržavat ćemo se programa i istaknuti po našem mišljenju najznačajnije priredbe, skladbe i izvođače. Bienale je otvoren 7. svibnja svečanim koncertom zagrebačkih solista. Na programu su bila djela domaćih skladatelja Fibeca, Miletić-Sakača, Maksimovića i Maleca, a od stranih autora Baura i Martinua. Uspjeh večeri postigla je Malecova skladba Lumina za 13 gudača i magnetofonsku vrpcu — djelo uistinu moderno i dinamično (»tisuću živih detalja od kojih je totalitet sastavljen«). Zapažena je bila i skladba »Abbreviaturen für Streicher« Jürga Baura po svojem barokno-motornom, a ipak suvremenom izrazu. Izvrsno izveden bio je koncert za čembalo i komorni orkestar Bohuslava Martinua koji više naginje klasičnom stilu (solist Zuzana Ružičkova). Na ponoćnom koncertu zanimljiva je bila kantata slovenskog skladatelja Jakoba Ježa »Do fraig amors« (sastav: zbor, mandolina, lutnja, gitara i udaraljke) i već poznata (iz Muke po Luki) »Stabat Mater« Krzystofa Pendereckog; skladba se svojim gustim »clusterima« (grozdovima) tonova, krikovima, šaputanjem, očituje kao »avangardna gotika«.

Četvrtak, 8. V, bio je ispunjen s tri priredbe: Zagrebačkog kvarteta, sovjetske sopranistice Nadežde Jurenjeve i opere HNK. Prva priredba obuhvaćala je djela M. Kelemena, T. Proševa, G. Beckera, N. Castiglioniya. Na drugom koncertu imali smo prilike čuti solo pjesmu sovjetskih autora Gavrilina, Tiščenka, Prokofjeva. Slonimskog i Ščedrina. Naveče su izvedena tri scenska skeča »Pjesme s arteškog bunara« T. Marcoa te Šutnja i arija N. Castiglioniya.

Slijedećeg dana je Ensemble du Studio de musique contemporaine iz Ženeve izveo među ostalim 4 stavka za klarinet i klavir A. Berga te studiju za klarinet A. Markovića i duhoviti Concerto abbreviato P. Bergama — skladbe koje se izdižu iznad prosjeka.

Večernja priredba zbora RTZ i ansambla Slobodne plesa odlikovala se zanimljivim podudaranjem glazbe i pokreta plesača (osobito uspjeli zvučni kolaži Pendereckog, Horvata i Petrića).

U subotu, 10. V, na prijedodnevnom programu izvedene su skladbe belgijskih autora Pousseir, Bartholomeea, Baervoetsa, Boesmansa i dr. Solistica je bila Lucienna Van Deyck a dirigent Pierre Bartholomee. Klavirski duo Canino-Ballista izveo je glazbu Hindemitha, Sakača, i Feldmana i na kraju, uz sudjelovanje Freda Doška, ekstravagantnu skladbu Canina pod naslovom Piano-Rage-Music per tre.

Večernja priredba upoznala nas je sa Coro della Badia di Grottaferrata iz Rima. To je jedinstveni zbor u svijetu koji prema postojećim glazbenim kodeksima (od VII st. nadalje) izvodi staru bizantinsku glazbu. Zborovođa je p. Bartolomeo Vito di Salvo. Slušaoci su bili oduševljeni bogatim solističkim i zbornim napjevima te osebnim ljestvicama. Na ponoćnoj predstavi eksperimentalne Sonic arts group (Michigan) izvodila je elektronsku glazbu povezanu sa živahnom akcijom na pozornici.

Nedjeljna matineja prikazala nam je djela rumunjskih skladatelja Feldmana, Constantinescu i dr. U nastavku čuli smo izvrsnog bas klarinetistu Josefa Horaka uz klavirsku pratnju Emme Kovarнове u skladbama čeških autora Richarda Bruna, Aloisa Pinosa, Vaclava Kučare i dr.

Ansambl »Komische Oper« iz Berlina pripremio je za bienale baletnu predstavu na glazbu Darijana Božiča (Concerto grosso), B. Bartoka (Sonata za dva klavira), Hansa Eislera i dr. Zbor etiopske pravoslavne crkve iz Adis Abebe obučen u slikovite tradicionalne nošnje izveo je autentične primjere etiopskog glazbenog folklora.

Solistički koncert orguljaša Karl Erik Welina na orguljama katedrale pobudio je pravu senzaciju. Vrhunsko majstorstvo spojeno sa osjećajem za kolorit i dramatiku došlo je do izražaja u skladbama Ligetija, Cagea, Hambreusa, Nillsona i dr. Skladba našeg orguljaša i skladatelja Andelka Klobučara Pièce en mosaïques stoji dostojno uz bok najboljih ostvarenja tog popodneva. Komorni orkestar RTZ izveo je naveče šest lirskih pjesama N. Nabokova i skladbu za komorni orkestar i Martenotove valove Rubena Radice (rijedak primjer asketskog pristupa organizaciji glazbene materije). Likovi i »plohe« Dubravka Detonija, skladba »bogata zvučnim materijalom a ipak jasna i cjelovita«. Compose M. Kelemena predstavlja duhovit pokušaj koncertantnog stila (nazovimo je koncert za dva klavira i orkestralne grupe). Skladba je »sastavljena« od fiksiranog i improviziranog dijela. Nepotrebni su i neukusni »gegovi« gdje pijanisti preuzimaju ulogu dirigenta a da to sama glazba ne zahtijeva.

Vrhunska skladba te večeri bila je Sieben Gesang Švicarca Heinza Holligera za obou, sastav vokalnih solista i zvučnike. Skladba ima sedam dijelova u kojima oboa ima svaki put drugačiju ulogu. Na popodnevnoj predstavi u utorak čuli smo izvanredni budimpeštanski Komorni ansambl koji je izvodio skladbe suvremenih mađarskih autora R. Marosa, E. Szekelya, G. Darvasa i dr. Najoriginalnije ostvarenje tog koncerta bila su dva za violinu i cimbal G. Kurtaga. Berlinski Rias-Kammerchor izvrsno je izveo pretežno polifone stavke Kyrie, Gloria i Benedictus iz Hindemithove Mise (1963), šest pjesama Borisa Blachera Trois chansons Mauricea Ravela i Omaggio (za zbor, violinu i udaraljke) B. Sakača. Vrlo uigrani i dinamičan bukureštanski Studio 69 ispunio je večernji program zbornim skladbama i baletom. Efektna zborna skladba S. Niculescu »Aforizmi« posjedovala je široki dijapazon zvučnih fenomena: od šumova, psikanja, šuškanja, mumljanja do gotovo orkestralnog fortea. Baletne točke »Arkade«, Beskrajni stup, Vrata poljupca bile su izvrsno postavljene žive slike ili pokretne skulpture uz zvučnu kulisu glazbe sa magnetofona (skladatelj Tiberiu Olah). Snažno uvjerljiv i zanimljiv bio je »Obred za žednu zemlju« M. Marbe-ove sa suvremeno tretiranim folklorom.

Ovaj izvrstan sastav dokazao je da i najmodernija glazba može biti vrlo prihvatljiva, čak razumljiva kao zvučna kulisa i tumač pantomime. Izgleda da je na pomolu nova sinteza umjetnosti ne samo sa audio-vizuelnom komponentom nego i motoričnom.

Sa velikim zanimanjem očekivala je publika koncert H. Stockhausena. On je svojom glazbom ispunio cijeli prijedodnevni program u srijedu. Već sami naslovi njegovih skladbi daju naslutiti neobičnost sadržaja: Mikrophonie I, Telemusik, Prozeption. No od svih tih skladbi izdvojili bismo jedino Telemusik, fascinantnu elektronsku glazbu, dok su Mikrophonie i Prozeption, usprkos neobičnim efektima, bile ipak samo spektakl. Navečer je u Dramskom kazalištu izveden »Muzički teater u 4 dijela« Carla de Incontrere — djelo zanimljivo zbog novog pristupa suvremenom kazalištu (lica: recitator i plesačica uz apartnu zvučnu kulisu). Slijedeći dan donio je dvije izvanredne priredbe. Solistički nastup Leinza i Ursule Holliger (oboa i harfa) ostavio je dojam izvanrednog mužiciranja, dok su Pierret Players (London) sa sopranisticom Mary Thomas suptilno i impresivno izveli Schönbergoa Pierrot Lunairea.

»Noordeljik filharmonisch orkest« efektno je odsvirao Horvatov Koral za gudače. U petak je ponovo nastupao izvrsni duo Heinz i Ursula Holliger uz sastav Trio à cordes français izvodeći skladbe Schönberga, Weberna, Denisova i dr. Zagrebačka filharmonija pod ravnanjem Milana Horvata prikazala nam je u popodnevnoj priredbi dva značajna djela suvremene glazbe: Simfoniju psalama Igora Stravinskog i Glagoljsku misu Leoša Janačeka uz sudjelovanje pjevača Đurđević Čakarević, Ivana Žideka, Tomislava Neralića i orguljaša Anđelka Klobučara. Grandiozne gotske lađe katedrale dale su orkestralnom zbornom zvuku pravi volumen. Doživljaj je bio veličanstven, osobito u Janačekovoj misi gdje je staroslavenski tekst, nošen snagom iskonskog izraza, potpomognut orguljama i orkestrom kao tumačima raznih stanja, odjeknuo u svom pravom ruhu. Naveče smo ponovno imali prilike čuti izvrsnog Karl-Erik Welina, ovaj puta kao glasovirača u djelima Cagea, Lidholma, Varesea u skladbi Integrali (1931). Subota nam je donijela tri kvalitetne priredbe. U komornom dijelu koncerta bila su predstavljena djela naših skladatelja Detonija, Devčića, Gačića, Josifa, Komadine, Kuljerića i dr. Osobit uspjeh doživjele su Detonijeve Asonance za čelo i glasovir i Momenti Igora Kuljerića (glasovir).

Pod ravnanjem vrlo sugestivnog i preciznog dirigenta Gilbert Amva orkestar Domaine musical (Paris) izveo je poletno i stilski uvjerljivo skladbe A. Weberna (Pet stavaka op. 10), P. Buleza (Eclat) Vinka Globokara (Folklorne »Etude«), G. Massona, E. Browna i G. Amya.

Odlično uvježbani švedski ansambl Bel canto-kören i Kulturkvartetten (Stokholm) pružio je publici svoje vrste spektakl lijepih glasova, izvrsnih trombonista, niz komičnih i ozbiljnih situacija u skladbama Barka, Mellnäsa, Nilsona, Rabea.

Posljednji koncert bijenala održao je ansambl »Slavko Osterc« iz Ljubljane pod ravnanjem svog osnivača Ive Petrića. Izvedena su djela domaćih skladatelja (Lebič, Magdić, Petrić, Ramovš, Sakač, Štuhec) i stranih (Aponte-Ledeea i Matsushita). Kao najjače skladbe te večeri istakle su se Numces en couleurs I. Petrića, Njihanja P. Ramovša i Soli I. B. Sakača. Osobito originalna skladba bila je Epithasis Aponte-Medeea (skladatelj iz Portorika).

Na ovako malenom prostoru nemoguće je opširnije obuhvatiti i prikazati sva izvedena djela. To su i onako već učinili razni kritičari (N. Turkalj, A. Tomašek, N. Gligo, I. Mandić, E. Auer i dr.) u dnevnim listovima (Borba, Vjesnik, Večernji list, Telegram, Zvuk i dr.). No i iz ovog kratkog pregleda, gdje čak nisu navedeni ni svi skladatelji, vidi se šarolika i bogata panorama glazbenih zbiva-

nja na V zagrebačkom bienalu. Mislim da je nepotrebno i neopravdano pitanje da li je muzički bienale potreban. Skladatelj Rajko Maksimović (1935) na ovo pitanje kratko odgovara: »Bienale posjećujem od njegova početka a to mi je koristilo kako za ličnu informaciju, tako i za afirmaciju... Bienale ne da nije suvišan nego je čak i nedovoljan... Trenužno Zagreb je u velikoj prednosti, jer već po peti put doživljava prodor suvremene muzike«. »Milo Cipra, renomirani skladatelj i glazbeni erudita duhovito sažima razloge za opstanak bienala: »Mi više ne živimo za sebe. Vrijeme, kada se je mislilo da smo — vani — samo interesantni po svom — egzotičnom — folkloru, davno je palo u zaborav. Muzika je postala opet univerzalna (kao u doba Baroka)! I mi u tom procesu učestvujemo kao ravnopravni partneri. O tome svjedoče i najnoviji prodori naše suvremene glazbe.« Ovim riječima nije potreban komentar. Sjetimo se imena naših renomiranih avangardnih skladatelja i njihova značenja u razvoju suvremene evropske glazbe: Milko Kelemen (Beethovenova nagrada u Bonnu) docent za kompoziciju u Düsseldorfu, docent za kompoziciju pri Beethovenovim svečanostima u Bonnu, Ivo Malec. (dvije nagrade Grand prix du Disque, suradnik »Groupe des Recherches Musicales de l'ORTF«). Postojanje bienala povoljno je utjecalo na razvoj suvremene glazbene misli kod nas (nastaju Opatijski i Radenski festival) na kojima se izvode brojna ostvarenja naših skladatelja. Konačno, široka se publika tim koncertima obrazuje i odgaja (s kakvom indignacijom je naša, inače elitna publika, prvi put reagirala na transfiguracije M. Kelemena nakon Chopinova recitala!). Opravdano je i nužno drugo pitanje: da li svi nesređeni zvukovi i akustički eksperimenti spadaju u program bienala?

»Zagrebački bienale ima već toliko dovoljnu reputaciju da bi njegovi organizatori morali i mogli dopustiti veću strogost u izboru djela i izvodilaca. Ne radi se ni o čem drugom nego umjeti razlikovati dobru od loše muzike, i bez samilosti odbaciti šarlatanstvo kao nešto što najviše steti glazbi.« (Krešimir Šipuš).

»Sve »eksperimente« valjalo bi uvrstiti u neku vrstu informativne sekcije pa koga zanima — neka sluša, a ne da se nešto mutno i nedefinirano servira svima kao dostignuće vrijedno svačije pažnje i priznanja.« (Andrija Tomašek).

Drugim riječima glazba ne smije ostati na nivou eksperimenta već mora imati svoju substancu, ili kako to Kelemen naziva: »arhetip« (mirum, fascinans, maestras itd.). Zanimljiva je činjenica da kod moderne glazbe uzbuđuje upravo ona koja nekako podsvijesno sintetizira opće, uvijek prisutne parametre (poslužimo se duhovitim Kelemenovim izrazom »improvizacija na zaboravljeno«).

Priznajmo istaknuti značaj bienala. Snažni val modernog izraza zahvatio je u širinu i u dubinu. Publika počinje prihvaćati istinski dobru novu glazbu, a naši skladatelji ravnopravno i samosvjesno stvaraju djela snažnog unutrašnjeg potencijala (Kelemen, Malec, Horvat, Radica, Gačić, Klobučar, Detoni, Globokar, Jež, Bergamo, Ramovš, Petrić i dr.) Smatram da bi duhovna glazba naše starine mogla i morala naći više mjesta u slijedećim bienalima (napr. glagoljaško pjevanje s otoka Krka, antifone iz Zadarskog kodeksa, zanimljive i originalne varijante koralnih napjeva iz Zagrebačkog kodeksa itd) Osim toga orgulje kao neiscrpni izvor novih zvukovnih mogućnosti i boja još su uvijek u modernom smislu nedovoljno iskorištene (izvrsno ih je upotrijebio A. Klobučar u Pièce en mosaïques). Mislim na skladatelje koji imaju afiniteta na ovaj »objektivni«, »hladni« i ujedno snažni dramatski zvuk (Milo Cipra: Andante, Stjepan Šulek finale V simfonije, Lovro Županović i dr.). Svjedoci smo prodora u makrokozmos. Nova glazba, međutim, otkriva još nepoznate čudesne svjetove mikrokozmosa slijedeći neumitni čovjekov put i stvaralački zadatak: otkrivanje Svemira, Svijesti i Istine.